

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ СТРОКОВИХ УГОД В УКРАЇНІ

Основною функцією деривативів є захист учасників товарних та фінансових ринків від можливих цінових коливань. Строкові угоди відкривають можливість уникнення значних втрат через управління ризиками. Окрім того, що деривативи виступають ефективними інструментами ризик-менеджменту, вони також забезпечують спекулятивні інтереси біржових гравців, підвищуючи таким чином ліквідність спотового ринку. Тому, якої б сторони строкового ринку в цілому і окремих його елементів зокрема не торкнулися, дослідження будуть актуальними і необхідними.

Значний внесок у розробку питань становлення і розвитку ринку цінних паперів та важливої його складової – ринку деривативів, зробили такі вчені як Т.Ю. Андросович, Л.О. Петик, Л.О. Примостка, Г.В. Щербина, В.О. Яворська [7–9] та ін. Критичний аналіз робіт з досліджуваної проблеми свідчить про те, що ряд методологічних і теоретичних питань щодо розвитку ринку строкових угод залишаються недостатньо дослідженими, деякі позиції вимагають уточнень та доповнень.

Ринок деривативів є доволі молодим сегментом фінансового ринку в Україні. Він переважно представлений ф'ючерсними контрактами, опціонами та опціонними сертифікатами. За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку у 2017 р. кількість випусків деривативів, що перебувають в обігу на фондовому ринку становила 361 одиниці, з них допущено до торгів на фондових біржах 72,02 %. Впродовж останніх років деривативи котирувалися на фондових біржах у якості позалістингових цінних паперів. На початок 2017 р. обсяг торгів деривативами становив 2,40 млрд. грн. Слід зазначити, що найбільший обсяг торгів на ринку цінних паперів деривативами зафіксовано у грудні 2016 р. – 387,17 млн. грн. [2–5].

У загальному обсязі торгів на ринку цінних паперів частка строкових угод була незначною і становила у 2017 р. 0,11 %. Якщо розглядати в розрізі окремих сегментів фондового ринку, то всі операції з похідними фінансовими інструментами здійснювалися на строковому ринку. Протягом 2016 р. в структурі торгів деривативами за видами осіб, в інтересах яких укладалися контракти на біржовому ринку, значна частка належала фізичним особам – 94,67% [6].

В сучасних умовах поряд з біржовим сегментом фондового ринку активно розвивається його позабіржова складова. Об'єктивною причиною існування позабіржового ринку є той факт, що багато фірм-емітентів не можуть у силу різних обставин реалізувати свої цінні папери шляхом біржового торгу. Досить часто якість їх цінних паперів не відповідає лістинговим вимогам фондових бірж. Саме тому у позабіржовий обіг потрапляє значна частина цінних паперів українських емітентів. Крім того, порівнюючи ціноутворення на основні цінні папери на біржовому та позабіржовому ринках, можна констатувати, що спред цін на неорганізованому ринку значно ширший. Впродовж 2016 р. на позабіржовому ринку вартість середньозваженої угоди була значно вищою ніж на біржовому, а середньоденний обсяг торгів складав понад 500 млн. грн.

Обсяги торгів деривативами на біржовому та позабіржовому ринках у 2015–2017 рр. представлено у табл. 1. Очевидно, що торгівля строковими угодами здійснюється переважно на біржовому ринку. Це пояснюється в першу чергу тим, що біржа надає додаткові гарантії за укладеними угодами, координує та контролює не лише перебіг торгів, а й виконання контрактів. Частка обсягу торгів деривативами на біржовому ринку впродовж досліджуваного періоду складала 94,72 % або 2,40 млрд. грн. Водночас у 2017 р. позабіржовий сегмент ринку похідних фінансових інструментів дещо зріс (з 0,1 млрд. грн. у 2015 р. до 0,12 млрд. грн. у 2017 р.). Впродовж 2017 р. в структурі торгів деривативами за видами осіб, в інтересах яких укладалися контракти значна питома вага належала фізичним особам – 94,67%.

Обсяг торгів деривативами на біржовому та позабіржовому ринках
у 2015–2017 рр., млрд. грн.

Вид ринку	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Позабіржовий	0,01	0,04	0,12
Біржовий	9,59	5,83	2,28
Всього	9,60	5,87	2,40

Джерело: складено автором на основі [6].

У складі ТОП-10 деривативів, які користувалися попитом на біржовому ринку були: ф'ючерсний контракт без поставки валюти (3996 шт. – ПАТ «Українська біржа»), ф'ючерсний контракт без поставки валюти (2971 шт. – ПАТ «Українська біржа»), ф'ючерсний контракт без поставки валюти (1478 шт. – ПАТ «Українська біржа»), ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (фондового індексу) (266186 шт. – ПАТ «Українська біржа»), ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (фондового індексу) (17553 шт. – ПАТ «Українська біржа»), ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (процентної ставки) (1840 шт. – ПАТ «ФБ «Перспектива»»), ф'ючерсний контракт без поставки валюти (558 шт. – ПАТ «Українська біржа»), ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (процентної ставки) (825 шт. – ПАТ «ФБ «Перспектива»»), ф'ючерсний контракт без поставки валюти (753 шт. – ПАТ «ФБ «Перспектива»»), ф'ючерсний контракт без поставки базового активу (процентної ставки) (1022 шт. – ПАТ «ФБ «Перспектива»») [6].

Загалом, впродовж останніх років спостерігається суттєве погіршення загального стану фінансового ринку України та стагнація сегментів, пов'язаних з функціонуванням фінансових деривативів. До такої ситуації призвели як зовнішні, так і внутрішні чинники. До зовнішніх слід віднести, насамперед, світову фінансову кризу 2008 р., яка мала дестабілізаційний вплив на економіку практично всіх країн світу. Серед внутрішніх чинників – недосконалість економічних реформ, відсутність чіткої політики на ринку державних цінних паперів, нерозвиненість внутрішнього фондового ринку, значна залежність від зовнішніх ринків тощо.

На сучасному етапі об'єктивна необхідність розвитку строкового ринку в Україні зростає, адже підвищення волатильності валютного, фондового ринків і ринку грошей загострює проблему створення ефективних механізмів хеджування цінових ризиків. Крім основної функції – хеджування ризиків – ринок деривативів виконує й інші важливі функції загальноекономічного характеру. Строковий ринок служить одним з інструментів державного регулювання економіки, підвищує ліквідність спотового ринку, підсилює конкурентні позиції малих і середніх підприємств, знижує монопольну інформаційну владу великих компаній, дозволяє знизити витрати трансакції.

Список використаних джерел:

1. Загальна інформація щодо обігу цінних паперів на неорганізованому ринку: Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/2018/11/02/byuleteny-shtodo-stanu-rinku-tsnnih-paperv-zhovteny-2017/> (дата звернення 02.11.2018)

2. Звіт НКЦПФР за 2014 р. URL: https://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1434454281.pdf (дата звернення 15.09.2018)

3. Звіт НКЦПФР за 2015 р. URL: https://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1473066406.pdf (дата звернення 15.09.2018)

4. Звіт НКЦПФР за 2016 р. URL: https://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1473066845.pdf (дата звернення 15.09.2018)

5. Звіт НКЦПФР за I–III півріччя 2017 р. URL: https://www.nssmc.gov.ua/user_files/content/58/1473066845.pdf (дата звернення 15.09.2018)

6. Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом 2015–2017 рр.: Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку. URL: <http://www.ssmc.gov.ua/fund/analytics> (дата звернення 23.10.2018)
7. Петик Л. О. Сучасний стан фондового ринку в Україні // Національний лісотехнічний університет України. 2015. Вип. 25.1. С. 344–350.
8. Примостка Л.О. Фінансові деривативи: аналітичні та облікові аспекти: Монографія. К.: КНЕУ, 2001. 263 с.
9. Яворська В.О., Андросович Т.Ю. Деривативи в розвитку біржового ринку // Сучасні питання економіки і права. № 2. 2013. С. 107–112.